

Владимир Криљанин

стр. 65-74

Београд

ЈУГОСЛАВИЈА И (НЕ)МОГУЋНОСТ ЦИВИЛИЗАЦИЈСКОГ КОМПРОМИСА

Сажетак

У Југославији су се у истој држави нашле оригинална европска, вредносно-морална Православна цивилизација и Западна квазицивилизација. (Не)могућност њиховог компромиса се анализира на примеру ставова Петог и Шестог конгреса Коминтерне о Југославији и националном питању уопште. Коминтерна свој приступ заснива на негирању резултата Првог светског рата и западном концепту националног. Превиђајући православног концепт, она доприноси уништењу Југославије и доказивању немогућности цивилизацијског компромиса.

Кључне речи: Југославија, православље, Запад, цивилизација, Коминтерна.

Југославија је имала своју много пута описану предисторију – и код православних Срба и код католичких Хрвата и Словенаца, и код осталих југословенских етничких и верских група. Такође је детаљно изучена и њена реална историја, посебно историја прве Југославије. Када је у питању друга Југославија, поједини аспекти њене историје још нису довољно изучени, пре свега због идеолошких ограничења стављаних пред науку. Њена завршна деценија, као и период треће („скраћене“) Југославије, и поред великог броја радова, нису довољно расветљени, и због недостатка историјске дистанце и због екстремно супротстављених ставова критичара и бранилаца Југославије, како међу домаћим, тако и међу иностраним чиниоцима.

Још од Гарашанина, процес српског националног ослобођења,

текао је паралелно са развојем идеје уједињења словенских балканских народа (изворно је та идеја овухватала и Бугаре).¹ Може се слободно рећи да је та идеја била код Срба општеприхваћена, односно није имала снажну опозицију. У политичкој пракси, југословенска идеја је добила пуни замах, и остварена је, под вођством Николе Пашића² и захваљујући ратним резултатима Србије у Првом светском рату, упркос резервисаности и противљењу у редовима савезника.

КСХС, односно Југославија, створена после Првог светског рата, имала је димензије Историјске Србије, па је у добром делу политичке јавности популарно и поздрављена као „ново Душаново царство“. Нажалост, у време Наполеонових ратова, западни рационализам и западни концепт нације су постали доминантни у Европи, укључујући православне земље, што је довело до многих неспоразума, ратова и револуција. Стога српске елите нису биле у стању да разумеју, па ни да у пракси остваре „ново Душаново царство“, као државу засновану на моралним вредностима, а не на западном рационализму, иако се већина Срба према Југославији односила позитивно, у складу са својим православним цивилизацијским кодом.

Трагична контроверза између позитивних и негативних димензија Југославије, потиче од непомирљивих супротности (које су дошле до изражаја у безброј историјских ситуација, а најјасније у 20. и 21. веку) између православног цивилизацијског кода, и западног, као његове антитезе.

Православни цивилизацијски (оригинални европски, вредносно-морални) код је утемељен на две основне хришћанске заповести, на љубави и искрености, на људској заједници, стваралаштву и друштвеној правди. Човеков живот треба да пролази у добрим делима, као тежњи ка спасењу, а спасење ни један људски ауторитет човеку не може гарантовати.

Западни квазицивилизацијски, односно антицивилизацијски код је утемељен на тобожњим хришћанским темељима, а у ствари на завери да се хришћанска вера злоупотреби ради људске себичности и похлепе, које хришћанство негира. Стубови западног кода су јавно рационализам, индивидуализам и приватна својина, а полујавно похлепа, конкуренција и социјал-дарвинизам. Спасење се може

1 Васа Казимировић, *Србија и Југославија 1914-1945 I-IV*, Призма, Крагујевац; Центар филм, Београд, стр.162.

2 Васа Казимировић, *Србија и Југославија 1914-1945 I-IV*, Призма, Крагујевац; Центар филм, Београд, стр. 31.

купити (католичка варијанта) или је гарантовано свима који поштују поредак (протестантска варијанта).

Ове две цивилизацијске антитезе се међусобно у потпуности искључују. Постојање једне искључује постојање друге. Њихово мешање је доктринарно непожељно, чак и забрањено, а пример Југославије показује да ни компромис није могућ. Православни код је искрен и мирољубив, а западни лукав и агресиван. То је довело до усташког геноцида над Србима, који је у коначном билансу уништио Југославију, заувек осуђујући њене противнике и китећи венцем мученика њене браниоце.

Један од кључних историјских фактора употребљених против Југославије били су закључци Дрезденског конгреса, на коме се КПЈ 1928. изјаснила за разбијање Југославије, под утицајем Коминтерне и њених ставова усвојених на Петом конгресу 1924. у Москви.³ Иако је Коминтерна 1935, под утицајем фашистичке претње, званично променила свој однос према Југославији, антисрпске поставке Дрезденског конгреса трајно су утицале на понашање и ставове многих чланова „Титове групе“, која се наметнула у руковођењу КПЈ, партизанском борбом и другом Југославијом,⁴ што је олакшало њено разбијање 90-их.

Од значаја је проверити тезу о цивилизацијском краху Југославије на примеру ставова Коминтерне, као атеистичке организације, предвођене руским револуционарима.

Своју негативну позицију према Југославији Коминтерна је изложила у званичном документу «Национална питања Средње Европе и Балкана»⁵ усвојеном на Петом конгресу 1924. године. Одмах пада у очи да се негативна позиција не односи само на Југославију, него на практично све нове државе настале у Европи као последица Првог светског рата. Комунисти тог времена су у потпуности прихватили Лењинову оцену о неправедном, империјалистичком карактеру тог рата, па су се све њихове оцене о ситуацији у Европи годинама ослањале на ту темељну оцену. Сходно таквом карактеру рата, и све његове последице, укључујући новонастале државе, имају се негативно оценити, сматрали су они. Већ у уводном делу наведеног документа, износи се оцена да је победа једне групе капиталистичких држава над другом, довела до јачања националних

3 Pavle Jakšić, *Nad uspomenu I-II*, Rad, Beograd, 1990, I str. 284, 498.

4 Isto, II str. 461.

5 *Пятый всемирный конгресс коммунистического интернационала*, 17 июня – 8 июля 1924 г., Стенографический отчет, Часть II (Приложения), Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1925. стр. 123-131.

противречности и националног угњетавања у Средњој Европи и на Балкану. «Диктирани силом победничке Антанте, Версајски, Сен-Жерменски и други споразуми који су уследили, створили су, у циљу борбе са пролетерском револуцијом, нове мале империјалистичке државе – Пољску, Чехо-Словачку, Југославију, Румунију, Грчку, засноване на анексији значајних територија са становништвом других нација, које су постале жаришта националног угњетавања и социјалне реакције.»⁶ За Коминтерну, национално питање је у Европи после рата заоштрено, а борба «угњетених народности» постаје и «борба против империјалистичке буржоазије која је победила у рату».⁷ Коминтерна афирмише гесло о «праву сваког народа на самоопредељење, све до отцепљења» и тражи отцепљење «угњетених народа» из свих наведених «нових малих империјалистичких држава»⁸. Истовремено, Конгрес Коминтерне оштро осуђује све оне «појединце и групе» у редовима КП земаља овог региона, који «великодржавно» скрећу у страну «социјал-демократизма» или «национал-большевизма», остављајући «масе трудбеника» под «влашћу и хегемонијом шовинистичке буржоазије», тако што пристају да се изврше само «делимичне реформе» нових држава и «угњетених народности» понуди само аутономија унутар тих држава.⁹ Штавише, Коминтерна од комуниста у овим државама захтева сарадњу са «револуционарно-националним организацијама», инфилтрирање у њих, и ако је могуће, стављање на чело борбе «угњетених народности». Комунистима се, истовремено, намеће обавеза да воде енергичну борбу против распиривања националне мржње и шовинизма од стране буржоаских и социјал-демократских партија. Апострофира се и потреба «одлучне енергичне борбе» против антисемитизма, који се «крајње појачао» у Пољској, Румунији и Мађарској.¹⁰ А ваљда као потврду искрености и доследности свог залагања за равноправност народа и социјалну правду, Конгрес Коминтерне на крају уводног, општег дела овог документа, одобрава залагање, понуђено од стране комунистичких партија балканских земаља за «балканску федерацију равноправних и независних радничко-сељачких република».¹¹

6 *Пятый всемирный конгресс Коммунистического Интернационала*, 17 июня – 8 июля 1924 г., Стенографический отчет, Часть II (Приложения), Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1925, стр. 123.

7 Исто.

8 Исто, стр. 124.

9 Исто.

10 Исто, стр.125.

11 *Пятый всемирный конгресс Коммунистического Интернационала*, 17 июня – 8 июля 1924 г., Стенографический отчет, Часть II (Приложения), Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1925, стр. 125.

У наставку поменутог документа, Конгрес Коминтерне, детаљно разматра најзначајнија национална питања Средње Европе и Балкана, у посебним поглављима, са следећим насловима и редоследом: 1. Македонско и тракијско питање; 2. Украјинско питање; 3. Југо-словенско питање; 4. Чехо-словачко питање; 5. Горње-шлезиско питање; 6. Белоруско питање; 7. Литванско питање; 8. Мађарско питање; 9. Трансилванско и Добруцско питање и 10. Албанско питање.¹² Уз документ је штампано и допунско разјашњење ИК Коминтерне из октобра 1924. о чехо-словачком питању.¹³

Што се тиче садржине закључака Коминтерне о овим питањима, односно налога комунистичким партијама, они изгледају овако: 1. Треба да се ослободе и уједине делови Македоније, који се налазе у Бугарској, Грчкој и Југославији; исто важи за делове Тракије у Грчкој, Турској и Бугарској. 2. Прикарпатска Рус у Чехо-Словачкој, Западна Украјина (Источна Галиција, Волињ, Подљашве, Волињско Полесје и Холмшчина) у Пољској, као и Бесарабија и Буковина у Румунији, треба да се ослободе и припоје Совјетској Украјини. 3. Словенија, Хрватска и Македонија треба да се издвоје и постану независне републике, а комунисти се још морају борити и за ревизију Видовданског устава (иако се њом не може решити национално питање), против монархије и против хегемоније српске буржоазије, која спроводи национално угњетавање и денационализацију осталих народа, иако Срби чине само 39% становништва земље.¹⁴ 4. По аналогији Срби-Чеси, констатује се сличност Чехо-словачког са Југо-словенским питањем. Не само да Словаци треба да имају своју државу, него и Немци, Мађари, Украјинци и Пољаци који живе у тој земљи треба да остваре своје право на самоопредељење и отцепљење. У допунском разјашњењу ИК, међутим, допушта се и подршка захтевима појединих националних мањина да добију аутономију (иако је како се наводи, такво решење «половично»), док се могућност образовања «федерације националних радничко-сељачких република», као добровољног савеза, сматра најпримеренијом за период по укидању капитализма. 5. У питању Горње Шлезије, подељене између Немачке и Пољске, а насељене са оба народа, Коминтерна тражи од КП Немачке и Пољске да се у овој радничкој покрајини доследно боре и за диктатуру пролетаријата и против националног угњетавања. 6. Западна Белорусија (у саставу Пољске) треба да се ослободи и прикључи Совјетској Белорусији. 7. Источна Литванија (у саставу Пољске) треба да реализује своје право на самоопредељење до отцепљења. 8. Мађари на територијама

¹² Исто, стр. 125-130.

¹³ Исто, стр. 131.

¹⁴ Исто, стр. 128.

које су анектирале Румунија, Чехо-словачка и Југославија, треба да имају право на самоопредељење до отцепљења. 9. Трансилванија и Добруца треба да имају право да се издвоје у независну државу. 10. Делове Албаније су завојевале Италија, Југославија и Грчка, па треба подржати борбу албанског становништва за независност.

У президијуму на свечаном отварању Петог конгреса Коминтерне, седели су (по редоследу и са афилијацијама како су предложени)¹⁵: Зиновјев (председавајући), Клара Цеткин, па онда Стаљин, Бухарин и Троцки (у име РКП), Телман и Гешке (Немачка), Трен и Селве (Француска), Бордига (Италија), Шмерал и Муна (Чехо-Словачка), Коларов (Балкан), Валецки (Пољска), Катајама (Јапан), Рој (Индија), Стјуарт (Енглеска) и Ден (Америка).

У својој уводној речи, на прву петогодишњицу Коминтерне, Зиновјев констатује да се покрет не развија онако брзо «као што смо желели» и да је чак и сам Лењин сматрао да је «питање победе пролетерске револуције у свим земљама – питање месеци».¹⁶ Ипак, Зиновјев констатује да није мало постигнуто – завојевана је шестина Земљиног копна, и додаје: «Да, заиста, победе још нема и предстоји нам да завојујемо још пет шестина земљиног копна, да би цео свет постао Савез Совјетских Социјалистичких Република.»¹⁷ Зиновјев предлаже, и Конгрес усваја, посебне изјаве и планове обележавања 10-годишњице Великог, односно, како га у Коминтерни називају, «империјалистичког рата».¹⁸ На готово сва међународна питања, а и на наше, «југословенско» утиче «опседнутост» Коминтерне овим ратом и његовим последицама, што није ни чудо, јер су и руска револуција и многи револуционарни потреси широм Европе и света, били невољне последице овог рата.

На Шестом конгресу, 1928, већ нема ни Троцког ни Зиновјева. Председава Бухарин, а Стаљин се дочекује овацијама. Тоновни су мирнији, и коначно је, после вишегодишњег рада, усвојен Програм Коминтерне, за који се констатује да је «програм борбе за светску пролетерску диктатуру, програм борбе за светски комунизам».¹⁹ У

15 *Пятый всемирный конгресс Коммунистического Интернационала*, 17 июня – 8 июля 1924 г., Стенографический отчет, Часть I, Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1925, стр. 6.

16 Исто, стр. 9.

17 Исто.

18 *Пятый всемирный конгресс Коммунистического Интернационала*, 17 июня – 8 июля 1924 г., Стенографический отчет, Часть I, Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1925, стр. 13.

19 *VI конгресс Коминтерна*, 17 июля – 1 сентября 1928 г., Стенографический отчет, Выпуск шестой, Тезисы, резолюции, постановления, воззвания. Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1929, стр. 8.

програму се констатује «могући потрес светског капитализма» и «низ револуција и револуционарних збивања» после Великог рата и Октобарске револуције: јануар 1918 – револуција у Финској, август 1918 – «пиринчане побуне» у Јапану, новембар 1918 – револуције у Аустрији и Немачкој, март 1919 – револуција у Мађарској и устанак у Кореји, април 1919 – совјетска власт у Баварској, јануар 1920 – Турска револуција, септембар 1920 – радници заузимају фабрике у Италији, март 1921 – раднички устанак у Немачкој, септембар 1923 – устанак у Бугарској, јесен 1923 – револуционарна криза у Немачкој, децембар 1924 – устанак у Естонији, април 1925 – устанак у Мароку, август 1925 – устанак у Сирији, мај 1926 – генерални штрајк у Енглеској, јул 1927 – устанак радника у Бечу. Посебно се подвлачи значај Велике кинеске револуције.²⁰

У другом по значају документу који је усвојио Шести конгрес, «О међународној ситуацији и задацима Коминтерне»²¹ (стр. 56), констатује се да је амерички капитал допринео привредном јачању Немачке, и са горчином додаје: «Ако је у време свог привредног, политичког и националног понижења Немачка трагала за споразумима са пролетерском државом, једином државом која је била против империјалистичког поробљавања Немачке, сада нарасле тенденције немачког нео-империјализма све више гурају немачку буржоазију на анти-совјетске позиције».²² Овде се наслућује скоро појава немачког нацизма, али се и индиректно признаје да је антијугословенска позиција Коминтерне била плод нереалног очекивања комуниста да ће због версајског понижења Немачка бити друга европска земља, после Русије у којој ће револуција победити. Огорчена борба комуниста против свих «версајских творевина», била је дакле, више прагматична последица те нереалне пројекције, него натегнута теоријска поставка о њиховом «империјалистичком карактеру». Овај документ се осврће и на ситуацију на Балкану далеко блаже него документ Петог конгреса, али не негирајући његове поставке. Констатује се да су «скоро све балканске партије преживеле озбиљну унутарпартијску кризу, изазвану – у условима тешких пораза и крајње сложене објективне ситуације – политичким грешкама, десним скретањима неких руководећих група и жестоком фракционашком борбом.»²³ Од партија се захтева «правилна политика по националном питању», не прецизирајући шта то значи и на

20 Исто, стр. 16.

21 Исто, стр. 56.

22 VI конгрес Коминтерна, 17 июля – 1 сентября 1928 г., Стенографический отчет, Выпуск шестой, Тезисы, резолюции, постановления, воззвания. Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1929, стр. 60.

23 Исто, стр. 76.

крају констатује: «Све балканске партије морају да боље него раније координирају и обједињују свој рад под заједничким политичким слоганом формирања радничко-сељачке конфедерације балканских земаља.»²⁴

Може се закључити да се позиција Коминтерне према Југославији у потпуности заснива на западном антицивизацијском коду. 1) Теза о самоопредељењу народа до отцепљења (укључујући и националне мањине) потпуно се темељи на западном концепту нације, који је индивидуалистички и конфронтациони. 2) У духу тежње за револуцијом (насилном променом поретка), комунистима се сугерише сарадња са „национално-револуционарним“ снагама, што су у случају Југославије – усташе и друге фашистичке организације. 3) Православни, вредносно-морални тип људске заједнице се у потпуности превиђа (па се за позитивну алтернативу проглашавају федерација или конфедерација) полазећи од погрешне догме да је историјски развој Запада једини објективни начин развоја људског друштва. Уколико чињенице показују да у другим деловима света није било тако, утолико горе по чињенице.

Овакав, западни приступ, чак и ако је добронамеран, превиђајући православну цивилизацију, превиђа и немогућност „цивизацијског компромиса“. У случају Југославије, њена католичка компонента је, у свим државним уређењима и доминантним идеолошким миљеима, у складу са својом насилничком природом, не само радила на њеном рушењу, него и на уништењу или иселењу православног живља, осећајући опасност да сама буде анихилирана у додиру са позитивном супротношћу. Православна компонента је пак, и сама ослабљена западним утицајем, губила будност, па се у складу са својом природом понашала искрено и пријатељски, и то у неадекватном миљеу национализма западног типа, који јој није иманентан.

Резултат је да је Југославија у савремено доба, на прелазу из 20. у 21. век, дефинитивно разорена, у конфликту који је, као и раније, диктирао Запад и у којем јесте било мање људских жртава него у Првом и Другом светском рату, али је број Срба у Хрватској смањен више него икад.²⁵

---

24 Исто.

25 Dr Svetozar Livada i suradnici, *Биолошки слом и nestajanje Srba u Hrvatskoj (1880–2011)*, JP Službeni glasnik, Beograd; IK Prometej, Novi Sad, str. 124.

Литература

Казимировић Васа, *Србија и Југославија 1914-1945 I-IV*, Призма, Крагујевац; Центар филм, Београд, стр. 1-1373.

Пятый всемирный конгресс Коммунистического Интернационала, 17 июня – 8 июля 1924 г., Стенографический отчет, Часть I, Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1925, стр. 1-1007.

Пятый всемирный конгресс Коммунистического Интернационала, 17 июня – 8 июля 1924 г., Стенографический отчет, Часть II (Приложения), Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1925, стр. 1-312.

VI конгресс Коминтерна, 17 июля – 1 сентября 1928 г., Стенографический отчет, Выпуск шестой, Тезисы, резолюции, постановления, воззвания, Государственное издательство, Москва, Ленинград, 1929, стр. 1-199.

Jakšić Pavle, *Nad uspomutama I-II*, Rad, Beograd, 1990, str. 1-619+1-716.

Livada Dr Svetozar i suradnici, *Biološki slom i nestajanje srba u hrvatskoj (1880–2011)*, JP Službeni glasnik, Beograd; IK Prometej, Novi Sad, str. 1-192

Vladimir Krsljanin

YUGOSLAVIA AND (IM)POSSIBILITY OF A CIVILIZATION COMPROMISE

Resume

In Yugoslavia, within the same state, both original European, values- and morality-based, ORTHODOX Christian civilization and the WESTERN quasi-civilization co-existed. (Im)possibility of their compromise is analyzed on the example of positions of V and VI Congress of the Communist International on Yugoslavia and on national issue in general. The Communist International founds its approach on the rejection of the results of WWI and on the Western concept of nation. By overlooking the Orthodox concept, the Comintern contributed to the destruction of Yugoslavia and to proving the impossibility of the civilization compromise.

Keywords: Yugoslavia, Orthodox Christianity, West, civilization, Comintern.

---

* Овај рад је примљен 18.12.2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 11.01.2019. године.